

Doba Vánoc

O nejkrásnějších svátcích v roce na Lomnicku

P ř í l o h a B r a d l e c k é h o l i s t u

Období nejdelších nocí v roce a čekání na to, až se dny začnou zase dlužit. V tento zimní čas slavívali naši nejdávnější předci důležité svátky. Není náhoda, že významné křesťanské svátky se kryjí s obdobími, ve kterých pohané uctívali své bohy. Církev si od tohoto kroku slibovala rychlejší vymýcení pohanských obyčejů. Na období nejdelších nocí a zimního slunovratu určila tak ve čtvrtém století narození Ježíše Krista. Staré pohanské svátky pak po proniknutí křesťanství na naše území opravdu rychle vymizely. Ale zůstaly nám po nich kořeny mnoha zvyků a pověr, které se v Čechách drží dodnes. Období Vánoc můžeme rozdělit na čas adventní, vlastní Vánoce a koledu.

Církevní kalendář na období (letošního) adventu a koledy:

28.11.	Ne	1. Neděle adventní sv. Mansuet
29.11.	Po	sv. Saturnin
30.11.	Út	sv. Ondřej
1.12.	St	sv. Edmund Kampián
2.12.	Čt	sv. Bibiána
3.12.	Pá	sv. František Xaverský
4.12.	So	sv. Jan Damašský sv. Barbora
5.12.	Ne	2. Neděle adventní sv. Sába
6.12.	Po	sv. Mikuláš
7.12.	Út	sv. Ambrož
8.12.	St	Panna Maria
9.12.	Čt	sv. Valerie
10.12.	Pá	sv. Julie a Eulálie
11.12.	So	sv. Damas I. (Hostivit)
12.12.	Ne	3. Neděle adventní sv. Jana Františka de Chantal
13.12.	Po	sv. Lucie
14.12.	Út	sv. Jan od Kříže
15.12.	St	sv. Valerián
16.12.	Čt	sv. Adelhaida
17.12.	Pá	sv. Lazar
18.12.	So	sv. Rufus a Zosim
19.12.	Ne	4. Neděle adventní bl. Urban
20.12.	Po	sv. Dominik
21.12.	Út	sv. Petr Kanisius
22.12.	St	sv. Servul
23.12.	Čt	sv. Jan Kentský
24.12.	Pá	Štědrý den
25.12.	So	Narození Páně Boží hod vánoční
26.12.	Ne	Svatá rodina sv. Štěpán
27.12.	Po	sv. Jan
28.12.	Út	sv. Mladáčka betlémská
29.12.	St	sv. Tomáš Becket
30.12.	Čt	sv. Evžen
31.12.	Pá	sv. Silvester
1.1.	So	Matka Boží, Panna Maria
2.1.	Ne	2. Neděle po Narození Páně sv. Basil Veliký a Řehoř Naziánský
3.1.	Po	sv. Jenověfa
4.1.	Út	bl. Anděla z Foligna
5.1.	St	sv. Telesfor
6.1.	Čt	Zjevení Páně sv. Tři králové

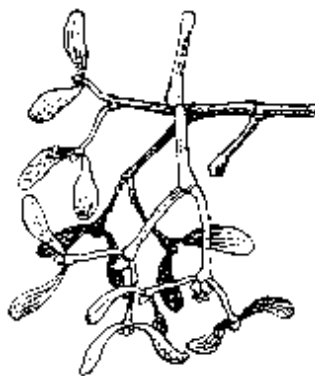
Advent, Vánoce a koleda

Advent (z latinského příchod) je období, ve kterém se věřící chystají na oslavu

svátku narození Ježíše Krista. Slavit se začal v 5. století ve Francii a trval 40 dní. Ve stejné délce přetrvával v řecké církvi, kdežto v římské se zkrátil jen na 4 adventní neděle. První adventní neděle se začíná církevní rok. Celé období adventu se neslo ve znamení očekávání narození Ježíše Krista, čemuž byly přizpůsobeny nejen bohoslužby. Znamenalo to i půst a zákaz jakýchkoliv oslav včetně svateb. Tento zákaz je v lidech stále zakořeněn a ani dnes nejsou prosincové svatby příliš obvyklé. Období adventu tak ostře kontrastovalo s podzimním obdobím posvícení a zábav.

Poslední tancovačkou v roce bývala Kateřinská zábava (25.11.), někde to však bývala již zábava na sv. Cecilii (22.11.), patronku muzikantů. Tato poslední muzika v roce dostávala přívlastky jako „rozchodná“, „rozchodnice“ apod. Mládež se při ní symbolicky loučila s obdobím zábavy, na které si musela počkat zase až do masopustu. Do světnic chalup proklouzla doba půstu, klidu, ticha a pokory. Začal advent. Advent se všemi zvyky a obyčejí, obchůzkami tajemných postav, které byly lidovým ztvárněním světců a na které se děti těšily celý rok. V kostelech jsou v tomto období bohoslužby přizpůsobeny očekávání svátku narození Ježíše Krista. Venkovské rodiny se scházejí u kamen ve světničce a vykonávají jen drobné ruční práce a šetří tak svoji energii, které nebylo v postním období právě nadbytek. Na Lomnicku se adventní období dlouhých večerů neslo hlavně ve znamení přástek.

Vlastní Vánoce začínají 24. prosince a důstojný vánoční čas pokračuje na Boží hod vánoční 25. prosince. Koledou se nazývalo celé období od Štěpána do Tří králů. V tyto krajní dny bylo koledování nejběžnější a nejrozšířenější, ale i v jejich mezidobí se chodilo po koledě. Později se pojem koleda začal používat v širším slova smyslu a dnes ho slyšíme většinou ve spojení s Velikonocemi.

Svatý Ondřej

I když některé roky advent začíná až po svátku svatého Ondřeje (30.11.), začínalo předvánoční období pro venkovský lid právě tímto svátkem. Byl to po Štědrém večeru nejdůležitější věštební den roku. Na Ondřeje se věštily především věci, které se týkaly ženských vdavek. Ze starých oken děvčata sbírala olovo a lila ho do vody. Podle vzniklého tvaru se mohla dohadovat, jakého ženicha dostane. Někde házela děvčata kuličku olova přes střechu chalupy. Kam kulička zapadla, odtud přišel ženich. Dívky také chodily ke kurníku a klepaly na něj. Když se první ozval kohout, děvče se v příštím roce mělo vdát, když však nejdříve zakvokala slepice, nebylo z vdavek nic. Na Lomnicku se koncem minulého století zvyky spojené se svátkem sv. Ondřeje prakticky nevyskytovaly. Dnes jsou zaniklé úplně. Předvánoční doba tak fakticky začíná až svátkem sv. Barbory.

Svatá Barbora. Pocházela z bohatých rodičů, přistoupila ke křesťanství, za což ji otec setnul mečem. Je patronkou horníků a dělostřelců. (Ilustr. Lidový kalendář, Arca JiMfa, 1995)

Barborka

V zemích východní Evropy je zvykem slavit svátky již večer před vlastním datem svátku (jako tzv. vigilie). Souvisí to zřejmě s tím, že dříve nezačínal nový den o půlnoci, ale již při setmění. Svátky se tak slavily po soumraku v prvních hodinách nového dne. Tento zvyk přetrval i po reformách počítání času, a tak Barborka chodí již 3. prosince večer, ačkoliv svátek má až 4. prosince. To platí samozřejmě obecně u všech svátků, včetně vlastního „Ježiška“, který nám naděluje večer 24. prosince, ačkoliv vlastní Boží hod je 25. prosince. Např. v Anglii toto neplatí a nadílka je opravdu až 25. prosince ráno.

Ještě před sto lety chodily běžně po vsích Barborky, zahalené postavy mladých dívek. Obličej měly zakryté dlouhými vlasy nebo zamoučený. Na Lomnicku Barborky chodily ustrojené do šatů jeptišky. U nás kromě dospívajících děvčat chodily za Barborku i starší ženy. Obličej si zamoučňovaly tak, že ho omočily ve vodě a zblízka foukly do ošatky s moukou. Před stavením zazvonily, nebo metlou zašlehaly na okno. Malé děti se před nimi strachy krčily do koutů světnice. Se šlehaním metlou po dveřích vešly do místnosti a vyptávaly se na děti, napomínaly je a poté pobídly k modlitbě. Když se nějaký výrostek pomodlit nechtěl, pocítil citelně Barborčinu metlu na svých zádech. Malých dětí se ptala: „Kolik je pánů bohů?“ Starší děti jim prý s oblibou našeptávaly: „Plná ošatka, až jeden spad!“ a vysloužily si tak další výplatu. Těm hodným dala „Barburka“, jak se jí u nás říkalo, malý dárek ze svého košíku. Např. v Cidlíně to většinou

byla hrst křížal, jablíčko či hruška. Dnes si děti, než jdou spát, dávají za okno misku či punčochu a hned ráno, sotva vyskočí z postele, hrnou se podívat k oknu, co jim Barborka přinesla. Když je to uhlí, briketa nebo polínko, tak si Barborka myslí, že dítě nebylo moc hodné. Většina jich však najde ovoce, čokoládu, sušenky a jiné pamlsky. Navíc jim Barborka většinou nechá něco i u babičky.

Do dnešních dnů se udržel i jiný zvyk, a to trhání třešňových větviček - barborek. Na Lomnicku dříve moc rozšířen nebyl, ale velké oblíbené se těšil v oblasti Vysokého nad Jizerou. Dívky si před východem slunce ulomí z černé třešně „snítku“ a dají ji v květináči nebo ve váze na teplé místo. Větvička do Vánoc vykvete a děvčata ji berou s sebou na „Půlnoční“. Tato ratolest má prý pak takovou čarovnou moc, že dokáže přivábit chlapce, na kterého si dívka myslí. Do roka by se tak v kostele měli setkat znovu - při svatbě. Starší ženy podle toho, jak větvičky rozkvetly, prorokovaly, jaký bude příští rok. Dnes se Barborky trhají také, ale slouží pouze jako krásná dekorace vánočního stolu.

Mikuláš

Dva dny po Barborce je svátek sv. Mikuláše. Zvyk chodit v předvečer v průvodu od stavení ke stavení se udržel dodnes. Vidáme v něm kromě Mikuláše ještě anděla a čerta. Dříve se průvody neomezovaly pouze na tyto postavičky. V našem regionu obcházela po vesnici celá řada maškar. Popisy těchto obchůzek z minulého století se dochovaly z mnoha obcí Lomnicka a není důvod pochybovat, že ve Lhotě tomu bylo jinak.

V Cidlíně chodilo v průvodu až dvacet maškar. Ke stavení se blížily potichu, aby zůstaly co nejdéle nepozorovány. Děti, které přilepeny na okenních sklech viděly přibližující se zástup nejdříve, s křikem utíkaly ze světnice a snažily se dostat z domu. To již ale čerti se svými metlami zaháněli děti i čeládku zpátky do chalupy, sami však zatím vyčkávali venku. Do síně vstoupil pouze družba a žádal hospodáře o svolení ke vstupu do jeho obydlí. Teprve potom se všechny postavičky nahruly do síně. Čert běsnil a chtěl

se pustit do světnice za dětmi, ale anděl ho držel pevně na řetězu. Anděl poté zazvonil na malý zvoneček, všichni ztichli, dveře světnice se konečně otevřely a vstoupil Mikuláš. I anděla s čertem si pozval dál, aby mu pomohli s nadělováním. Mikuláš se poptal všech přítomných členů rodiny na chování dětí, nařídil modlitbu a pak anděl i čert mohli již odměnit děti tím, co si každý z nich zasloužil. Potom Mikuláš otevřel dveře do síně a ostatní masky se nahruly do světnice. Jedna z nich se přitočila k hospodáři s kasičkou a ten do ní hodil peníz jako příspěvek na dárky. Některé postavy nemohly žádný rok v průvodu chybět - např. žid, cikán, smrt, ponocný, kominík, Turek na koni ap.

Kuriózní a smutný případ chození mikulášského průvodu se stal r. 1846 v Tatobitech. V domě čp. 119 hospodyně v době, kdy se průvod tiše blížil k chalupě, spala a zdálo se jí patrně nějaký zlý sen. Když masky vtrhly s křikem do světnice, vylomila se ze sna, a když kolem sebe viděla smrt, anděla, čerty a další masky, bylo její leknutí tak silné, že se těžce roznemohla a zanedlouho skonala.

Postupem času masek ubývalo, až zůstal pouze Mikuláš, anděl a čert. Na vsích se však začaly pořádat rozpustilé Mikulášské zábavy. Ve Lhotě je často pořádal spolek Havlíček. Na jejich pozvánce z roku 1909 tak můžeme číst, že *...v neděli v ochtáb sv. Mikuláše pořádati budeme v domě šenkovním kmotra Mrázka ve Lhotě velkou legraci, tak zvanou MIKULÁŠSKOU ZÁBAVU, při kteréžto kratochvili muzika řízením kmotříčka Frant. Krause moc kumštovně a líbezně muzicírovati bude, my pak mezi tím všelijaké písničky, špásy a vejšlapy pro obveselení ctných a počestných pánů hostů producírovati budeme...* atd.

V našem století se ve Lhotě ustálil zvyk pečení pamlsků, které potom Mikuláš dětem rozděljuje. Suroviny na pečení dávali obyvatelé podle svých možností, a tak můžeme dodnes číst, kdo dal kolik vajíček, mouky, cukru atd. I v současné době se ženy z vesnice (hlavně členky Sokola) schází před nadílkou v kulturním domě a pečou dobroty, které nosí Mikuláš s andělem a čertem na dětské cvičení Sokola.

Ambrož

Den po sv. Mikuláši je svátek sv. Ambrože. I tento svátek se dočkal v Čechách své lidové personifikace, i když nebyla zdaleka obecná. Nejvíce Ambrožů chodilo po vsích středních Čech. Šlo prý o vysokou postavu zahalenou do bílého roucha s vysokou černou čepicí a s metlou polepenou papírem. Když padl soumrak, objevil se Ambrož u kostela, kde dováděly čekající děti. Začaly na Ambrože pokřikovat a ten je honil a metlou vyplácel. Přitom rozhazoval dětem sladkosti. Koho nemohl chytit, na toho nastrojil léčku. Nechal sladkosti na hromádce a za houstnoucího šera se ukryl někde poblíž. Děti se opatrně přibližovaly k vytouženým dobrotám, a když Ambrože nikde neviděly, odvážily se nabrat si z hromádky. V nejméně očekávaný okamžik se však na ně Ambrož vyřítit ze svého úkrytu a spravedlivě nadělil metlou i jim. Na Lomnicku nejsou o tomto zvyku žádné zprávy a pravděpodobně zde nebyl znám.

Ambrož

Lucky

Svátek sv. Lucie připadá od nepaměti na 13. prosince. Jméno Lucie má základ v latinském lux - světlo. V tento den se má den začít opět prodlužovat, což je obsahem i starodávneho pořekadla - Lucie, noci upije. Dříve svátek sv. Lucie připadal opravdu na nejkratší den v roce. Po kalendářní reformě však zimní slunovrat připadl až na 23. prosince, nicméně pořekadlo zůstalo živé. Lucky byly vysoké ženské postavy zahalené od hlavy k patě do prostěradla. Symbolizovaly čistotu a byly patronkou přáden. Na sv. Lucii si ale kolovrátky měly odpočinout, a tak když se Lucka objevila v domě a viděla přádelnu v čilé práci, či jen zbytky koudele, řádně ji vyplatila.

Na Lomnicku Lucky chodily také a vzpomíná se na ně jako na postavy, které spíše používají své metly a jen výjimečně nadělují dárky. U dětí nebyly tak moc oblíbené, zvláště když jim jejich babičky vypravovaly, že Lucky chodí s dlouhým nožem a hříšníkům, kteří se v posteli řádně nepostili, s ním rozpárkou břicho a vypou ho koudelí. Ojedinele chodily po českých vsích další postavy, jako třeba Matička, Ometačka, Perechta, Klovavá bába, Ometači, Klempera či Tomáš. S jejich pochůzkami advent pomalu končil a přede dveřmi byl Štědrý večer.

Dnů, jež do vánočních svátků zbývaly, využívaly hospodynky k uklizení, pečení či výzdobám. Před Vánoce se bílila chalupa, povlékaly se nově peřiny, drhly se podlahy, všude se smýčilo, na stůl se dal bílý ubrus, vytáhlo se slavnostní nádobí a při tom všem se samozřejmě peklo cukroví. Na Lucii se také nesmělo zapomenout vysít do misky s hlinou pšenici. Do Štědrého večera trávníček vzešel a podle jeho kvality se usuzovalo, jaká bude úroda v příštím roce.

Vánoce

Vlastní Vánoce začínají Štědrým dnem. Noc před ním obcházela dříve horské krkonošské chalupy tzv. Štědrá bába. Do chalupy nevešla a dětem dávala nadílku do zavěšené punčochy před oknem. Samotný 24. prosinec patřil k nejvýznamnějším dnům v roce a připisovala se mu zcela zvláštní moc. Byl to poslední den půstu a dětem se říkávalo, že pokud se řádně postí, uvidí večer zlaté prasátko. Štědrovečerní večere byla vážným aktem, při kterém se ustálilo mnoho krajových zvyků i tradičních jídel. Složení štědrovečerního jídelníčku z Lomnicka známe přesně díky sběratelské práci libuňských učitelů. Ti navštívili o Vánocích roku 1892 celkem 220 domů (v nichž v té době žilo 309 rodin) v Libuni a přiskolených obcích (Javornice, Jívany, Libunec, Březka, Pařezská Lhota a Čimyšl). Polévku tenkrát měli pouze ve čtyřech rodinách (3x houbovou a 1x rybí). Počet hlavních jídel, pečiva a nápojů je v následující tabulce. A co se pod některými

Jídlo	Počet rodin
Jahelník	145
Tříšlo	53
Jablečnick	50
Hubník	7
Ryba	5
Hrách	1
Nudle	1
Vánočky	115
Peřinky ap.	84
Koláče	31
Peciválky	2
Koblihy	1
Káva	201
Čaj	12
Čokoláda	1

názvy skrývá ?

Houbová polévka - sušené houby svařené se zeleninou a zadělané jíškou. *Jahelník* - pečou se nakrájené sušené švestky (nebo bílé zelí), které se dávají do mléka spolu s jahlymi a uvařenými houbami. *Jablečnick* - do pečeného těsta s jablky se nastrouhají i vařené brambory. *Hubník* - suché houby se napolo uvaří, rozsekají, dají se do mléka, přidá se rozmočená houska nebo troška krupice a těsto se na pekáči upeče. *Tříšlo* - svařená směs ze sušeného ovoce. *Peřinky, peciválky* - pečivo bez nádivky, upečené se spaří vařící vodou nebo mlékem a polijí se máslem se sirupem.

Hračka - kolébka ze skořápky ořechu.

Po večeri byl další průběh večera ponechán rozdávaní dárků, zpívání koled a nejrůznějším zvykům a obyčejům, při kterých většinou mladí věštili přede všemi ve světnici svoji budoucnost. Lití olova, krájení jablka, pouštění ořechových lodiček atd. byly zvyky rozšířené po celých Čechách. Každý region měl navíc své speciální obyčeje, které jinde neznali. Ty z Lomnicka se nám dochovaly díky sběratelské činnosti řídícího učitele Františka Mádlu na Rváčově. Zde jsou některé z nich:

Děvče uschová od každého jídla kousek, sváže to do uzlíčku a položí do postele pod hlavu. Tu se jí ženich ve snu ukáže. - Děvče přinese do světnice náruč polínek. Když jich je sudý počet, tak se do roka vdá. - Hází se

přes hlavu ku dveřím lžice. Kam se držadlo otočí, tam se děvče provdá. - Aby slepice nezanášely, dá se jim zobání do obruče a přidají se k němu zrníčka jáhel a čeká se, kolik jich slepice sezobnou. Kolik zrníček, tolik vajíček. - Vezmou se čtyři stejné hrnečky. Pod jeden se nedá nic, pod druhý kousek šatů, pod třetí jídlo a pod čtvrtý peníze. Hrničky se zamíchají a postupně odkrývají. Co se odkryje jako první, toho bude hojnost v prvním čtvrtletí atd. U podobných věštících praktik uběhl zbytek večera a byl pomalu čas chystat se do kostela na „Půlnoční“.

Druhým dnem Vánoc je Boží hod vánoční, neboli Boží narození. Tento den probíhal většinou v klidu v rodinném kruhu. Pouze po ránu se třese ovocným stromkem a aby rodil hodně ovoce, říká se: „Stromečku vstávej, ovoce dávej.“ Poklidný průběh Božího hodu zakončoval důstojnou část Vánoc a již druhý den začínala koleda.

Koleda

Na druhý svátek vánoční, na Štěpána, nastalo na vesnici uvolnění a po tichých Vánocích nastala doba návštěv, přání, zpívání a hlavně chození po koledě. Zde je jedna z koled, se kterou se chodilo začátkem 20. století po naší vesnici:

Přišla k nám radostná novina, a to je přešťastná hodina.
V městě Betlémě leží na seně
Ježíšek maličký, hezoučký, krásný, boubelatý, běloučký.
K němu pospěšme a honem běžme,
pacholátka i děvčátka k navštívení toho Ježíška.
Honzičku, ty pospěš s Ančičkou, Vašíčku ty s Baruškou,
Lukši, vem Káču, Bartoši Manču,
spolek s jinou chovej, ty, Jakube, dobrá koleda dnes bude.

Šimku s Marketou, Tomáši, s Bětou,
kulhavý Lukši, vem Lidušku, ta má uchystanou podušku.
Snad ji chce Ježíšku darovat, můžem mu vespolek zazpívat

Polda se třese, kolébku nese,
Evička ji pěkně ustele, jen se k tomu mějte vesele.
Vavroušek ten nese housličky, jak vidí z daleka jesličky,
počiná hrát, poskakovati:
cup cup cup, cup cup cup, hejsasa,
hned se tam seběhla všechna chasa.

Tu všickni vespolek skákali skoro do samého svítání.
Já jsem taky při tom tanci byl,
rád bych si ty housličky byl koupil,
koledovati, musím zpívatí,
dejte mi koledy, pravím vám, za to mnoho štěstí přejí vám.

Kteří mi koledy nedáte, tu největší škodu poznáte,
potluču hrnce, žbány, medence,
misy, pekáče, rendlíky, nechť jsou malé nebo veliký.
Kdo mi dá koledy v štědrosti,
budu Vám vinšovat hned štěstí
na tomto světě, v zimě i v létě.

Ježíšek maličký mým pánem, s ním se budeme těšit.
Amen.

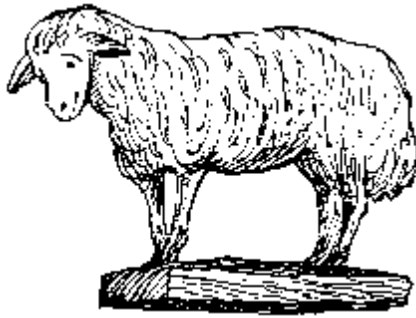
V této koledě je plno jmen skutečných obyvatel Lhoty a v tomto směru nebyla tato říkanka ojedinelou. Na koledu chodily nejen děti, ale i chudší obyvatelé vesnic. Často doprovázel koledníky někdo na hudební nástroj (housličky byly jako doprovod k vidění jen výjimečně, spíše se používalo rytmických nástrojů). Někde nosili s sebou koledníci i přenosné betlémky či ozdobené ratolesti.

V některých oblastech Čech se slavil i svátek sv. Jana Evangelisty (27.12.) a svátek Mláďátek (28.12.). Lidové zvyky na tyto svátky nebyly v našem kraji rozšířeny. Pouze na Mláďátka průtkadleny nerady předly.

Betlém (jesličky)

K českým Vánocům patří neodmyslitelně betlém. Za vznikem tradice stavění betlémů se musíme vydat hluboko do minulosti. Kolem roku 1223 postavil ve skalní jeskyni u Greccia František z Assisi jesličky a přivedl k nim volka a osla. Ostatní aktéři představovali v tomto živém obraze Svatoú rodinu. V Itálii byly poté betlémské výjevy malovány na velké obrazy a až později z nich jednotlivé postavy vystupují do

prostoru. Přes Alpy se dostávají betlémy záhy do Německa. Jsou však zatím pouze výsadou katedrál. Až v 16. a 17. století se z ryze církevní půdy dostávají do bohatých šlechtických rodin a ke zbohatlým měšťanům. Tyto betlémy měly reprezentovat své majitele, a proto byly rozsáhlé a vyrobeny z drahých materiálů. Až baroko přineslo zlidovění betlémů a jejich rozšíření i po českém venkově. Kdo měl trochu výtvarného nadání, dělal si figurky doma sám. Nejčastěji používanými materiály bylo dřevo, papír, ale i chlebové těsto či perník. Někteří řezbáři se začali vyřezáváním figurek žít. Velikost figurek se postupem času ustálila do několika málo standardních velikostí, což bylo výhodou pro málo majetné vesničany, kteří si mohli každý rok dokoupit několik dalších postavíček daráků. V Čechách jsou obzvláště oblíbené papírové betlémy. Zvláštní skupinou byly betlémy "točičí", pohybuující se, které chodili obdivovat lidé z širokého okolí. V betlémech se odráželo prostředí, ve kterém tvůrce žil, a to jak v krajině, tak v postavičkách darovníků. I dnes si můžete koupit rozkládací papírové jesličky např. s Troskami, Kozákovem a Valdickou branou v Jičíně. Kolem betlémů byla jako výzdoba plno zelených větvíček. Někde se do betlémů přidávalo procesí Tří králů až na jejich svátek (6. ledna). Zpátky do krabic putovaly celé jesličky pravidelně na Hromnice (2. února). Podkrkonoší patří k jedné z hlavních oblastí výroby betlémů. Najdeme zde několik výraznějších regionů -

Nový rok, Tři králové

Naši předkové nevnímali vlastní začátek nového kalendářního roku jako nějaký obzvláště významný den. Zato tříkrálovská koleda (6.1.) byla zvykem velmi rozšířeným a na několika místech Čech se udržuje dodnes. Přípomínka cesty Tří králů k narozenému Ježíši ukončuje definitivně dobu vánoční. Začíná čas rozpustilého veselí, zábav, svateb, merend a plesů, čas masopustu, který trvá až do Popeleční středy, která je čtyřicet dnů před Velikonocemi.

Pranostiky a průby

Na závěr povídání o čase vánočním se můžeme podívat na několik lidových pranostik z Lomnicka, které místní učitelé sbírali po okolních vsích r. 1895.

Sv. Barbora - Má-li sv. Barbora „bílý fěrtoch“, bude příštím rokem hodně trávy. Je-li hezky, bude dlouhý len. Je-li mnoho jinovatky, bude hodně ovoce. Je-li vítr, bude hodně hrušek.

Sv. Lucie - noci upije. Jsou-li rampouchy, je do žní mokro a urodí se len. Jsou-li veliké závěje, povede se ječmen. Mnoho sněhu, mnoho trávy. Sto dní po silných mrazech přijdou silné bouřky.

O Štědrém večeru - když svítí hvězdy, urodí se kulaté obilí, hrách, čočka a brambory. Fouká-li vítr, bude mnoho ovoce. Je-li vánoční noc čistá a jasná, bude požehnaný rok. Světlé hody, tmavé (tj. plné) stodoly, tmavé hody, světlé stodoly. Byl-li na Štědrý večer úplněk, měl být rok úrodný na ovoce: Na Štědrý den měsíc mazaneček dá na štep pár korců jablíček (Kotelsko). Přijde-li na Štědrý den do chalupy nejdříve muž, budou se příští rok rodit býčci, beránci..., vejde-li však dříve žena, rodit se budou jalovičky, ovečky ap.

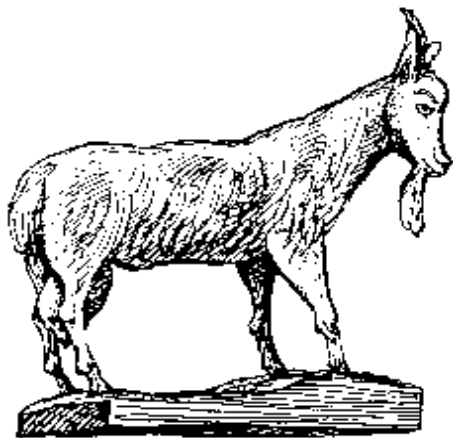
Boží hod vánoční - Na Boží narození je den delší o kočičí převalení (jinde o huby roztažení). Dle dní od Božího narození, soudilo se na počasí v příštím roce. Dle 25.12. na leden, dle 26.12. na únor atd. až dle počasí na Tři krále na prosinec.

Na mládátka - Když padají krupky, budou se příští rok děti osypat.

Nový rok - Na Nový rok den je delší o slepičí krok. Je-li jasno a větrno, půjdou dobře obchody. Chumelí-li, bude rok hojný na všechno. Kdo nemá na Nový rok peníze, nemá jich po celý rok. Je-li hezky od 1. ledna do Tří králů, zdaří se len.

Rozsah přílohy dovoluje dotknout se starých vánočních obyčejů pouze zběžně. Ale i tak je zřejmá hlavní změna v samotném duchu Vánoc. Z doby klidu, útlumu života a tichých dlouhých nocí se stala doba hektických nákupů a tlačenic. Přesto v sobě nadále nesou podmanivé kouzlo. Stačí se na chvíli zastavit a pocítit ho.

Neoznačené kresby jsou od Jana Herinka z knihy Čenka Zíbrta Veselé chvíle v životě lidu českého, Vyšehrad, 1950

Hostinné, Pilníkov, Dvůr Králové nad Labem a drobnější jako Rtyně, Bělohrad, Hořice a Ostroměš. K velmi významným oblastem patří i Novopacko. Nová Paka je město s bohatou řezbářskou tradicí v čele s rodinou Suchardů. Originálních betlémů bylo v packých rodinách začátkem století ještě na dvě stovky. I na Lomnicku byli lidé, kteří betlémy sami vyráběli. V Lomnici v 19. století byl vyhlášený betlém u varhaníka Koblreho a snad celá Lomnice se chodila dívat na pohyblivé jesličky k mlynáři Jandovi na Podměstí. Jeho druhý syn Václav měl ochrnuté dolní končetiny, ale přešikovně ruce, které vše vyrobily. Když točil klikou, pohyboval systémem knotů a háčků, které uváděly

jesličky do pohybu. Panna Maria kolébala Ježíškem, darovníci z města přicházeli branou a venkovský lid jeskyni na pastvině, havíři kopali a odváželi rudu, točili rumpálem, v pohybu bylo mnoho dalších postavíček i zvířat a mimo to např. i kolo vodního, či lopatky větrného mlýna. Do betlému vtiskl jeho tvůrce i charakter regionu a přihlížející tak poznávali např. jičínskou posádku, která chodila na vartě. Nahoře sada kladívek vytukávala do zvonků vánoční píseň. Václav zemřel r. 1886 a jesličky poté koupil hostinský Kolář.

Ve Lhotě se největším betlémem mohl pochlubit Josef Svoboda (zemřel r. 1901). Byl přes celou jednu stěnu světnice a jeho zvláštností byly různé veliké postavíčky daráků. Jeden tak sahal sotva po kolena jinému. I na tento betlém se o Vánocích chodila řada lidí dívat. A v kolika chalupách takový betlém dříve stával? Na Libušsku byla možnost roku 1892 spatřit jesličky v 60 domácnostech z celkových 220. Tedy zhruba v každé čtvrté rodině a ve Lhotě to zřejmě vypadalo obdobně.

Vánoční stromek

Oproti jesličkám je zvyk stavět si na Vánoce stromeček velmi nový, ale dosáhl takové obliby, že se stal symbolem Vánoc. I před příchodem stromečků bylo v chalupách o Vánocích vždy dostatek zeleně. Ve vázách větvíčky jehličnanů, barborky a ze stropu visela chvojka (ozdobená špička jehličnanu). První známý vánoční stromek stál v domě režiséra Stavovského divadla pana Liebicha v Praze-Libni r. 1812. Tento zvyk k nám pronikl z Německa a rychle se rozšířil v měšťanských rodinách celých Čech. Na vesnici si razil cestu

pomaleji. Opět můžeme nahlédnout do 220 domácností Libušska, ale r. 1892 bychom zde viděli pouhých 47 stromečků, tedy méně než betlémů. Hlavními ozdobami stromku byly křížaly, pečivo, zlatené ořechy, perníčky, cukroví, papírové ozdoby a samozřejmě svíčky. Dnes si Vánoce bez stromku nedokážeme představit, a tak prakticky nechybí v žádné domácnosti. Opojná vůně jehličí a pryskyřice, která se line naklizeným bytem vytváří nezapomenutelnou atmosféru Vánoc. Bohužel je při tom každoročně z našich lesů vykáceno statisíce smrčků a boroviček. I proto dnes mnozí upřednostňují umělé jehličnany.